

УДК 376:336.5(378)

Шофолова Наталія Миколаївна

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач відділу взаємодії університетів та суспільства
Інститут вищої освіти
Національної академії педагогічних наук України*

Shofolova Nataliia

*PhD in Finance, Associate Professor,
Head of the University-Community Engagement Department
Institute of Higher Education of the
National Academy of Educational Sciences of Ukraine
ORCID: 0000-0002-6654-6765*

**ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ
СТУДЕНТІВ В КРАЇНАХ ЄС ТА УКРАЇНИ
FUNDING OF SOCIAL INCLUSION IN HIGHER EDUCATION: A
COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL SUPPORT FOR
STUDENTS IN EU COUNTRIES AND UKRAINE**

***Анотація.** Вступ. Процес соціальної інклюзії є однією з умов розвитку суспільства, яке є відкритим і доступним для кожного. Дослідження фінансових аспектів соціального виміру європейського простору вищої освіти відображають різні підходи: фінансування соціальної інклюзії з позиції обов'язку університетів забезпечити досягнення цілей сталого розвитку; ефективності існуючих інструментів фінансування, спрямованих на окремих осіб, заклади чи підприємства з метою сприяння процесу соціальної інклюзії; пріоритетності формування міжнародних та*

національних бюджетів; важливості подолання фінансових бар'єрів для осіб з інвалідністю.

Мета. Дослідження присвячене питанням фінансування соціальної інклюзії у вищій освіті, що сприяє ширшому доступу і можливостям різних верств населення здобути вищу освіту.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є нормативно-правові документи, наукові праці та практики щодо фінансування соціальної інклюзії у вищій освіті. Застосовані методи огляду наукових досліджень та національних політик, порівняльний аналіз фінансової підтримки студентів з метою сприяння процесу соціальної інклюзії у вищій освіті у країнах ЄС та Україні.

Результати. Визначено, що методи державної фінансової підтримки для сприяння соціальній інклюзії у вищій освіті залежно від цільових груп отримувачів можна розділити на дві групи: фінансування у вигляді грантів і стипендій для студентів та додаткове фінансування закладів вищої освіти. Підтверджено, що в Україні використовуються ще не всі можливості та методи фінансового забезпечення. Широко використовують методи соціального забезпечення студентів, яка передбачає гранти на основі досягнень (гранти на відшкодування частини плати з навчання та академічні стипендії), гранти на основі потреб (соціальні стипендії), сімейну підтримку (пільги щодо оплати проживання), податкові пільги (податкова знижка вартості навчання), підтримка добробуту студентів (пільги щодо транспортних витрат). Додаткове державне фінансування для українських закладів вищої освіти наразі не застосовується, але самі заклади вищої освіти досить широко впроваджують інституційні політики та заходи соціальної підтримки студентів за рахунок інституційної спроможності, бізнес-партнерства та коштів міжнародних проєктів.

Перспективи. В умовах невизначеності та фінансових криз важливою є фінансова стійкість та витривалість ЗВО задля забезпечення соціальної інклюзії. В подальших дослідженнях пропонується зосередити увагу на інституційній спроможності закладів вищої освіти сприяти створенню інклюзивного середовища для усіх учасників та стейкхолдерів.

Ключові слова: *фінансування вищої освіти, соціальна інклюзія, фінансова підтримка студентів, соціальні стипендії, гранти, заклади вищої освіти*

Summary. *Introduction. The process of social inclusion is one of the conditions for the development of a society that is open and accessible to everyone. Researches of the financial aspects of the social dimension of the European Higher Education Area reflects different approaches: financing of social inclusion from the standpoint of the obligation of universities to ensure the achievement of sustainable development goals; the effectiveness of existing financing instruments aimed at individuals, institutions or enterprises in order to promote the process of social inclusion; priorities for the formation of international and national budgets; the importance of overcoming financial barriers for persons with disabilities.*

Purpose. The study is devoted to the issues of financing for social inclusion in higher education, which contributes to wider access and engagement to higher education.

Materials and methods. The materials of the research are regulatory documents, paper and practices related to the financing of social inclusion in higher education. Methods of review of scientific research and national policies, comparative analysis of financial support for students in order to promote the process of social inclusion in higher education in EU countries and Ukraine are applied.

Results. The methods of state financial support to promote social inclusion in higher education, depending on the target groups of beneficiaries, can be divided into two groups: financial support in the form of grants and scholarships for students and additional funding of higher education institutions. Based on comparative analysis of the use of financial support for students in EU countries, it was confirmed that not all possibilities and methods of financial support have been used in Ukraine. Merit-based grants (grants as a reimbursement of part of the tuition fee and academic scholarship), need-based grants (social scholarships), family allowances (benefits), tax benefits (tax discount of tuition fees), student welfare benefits/support (benefits for travel costs) are widely used in Ukraine. Additional state funding for institutions of higher education is currently not used, but institutions of higher education implement institutional policies and social support for students at the expense of institutional capacity, business partnerships and funds from international projects.

Discussion. In the conditions of uncertainty and financial crises, the financial sustainability and resilience of HEIs is important to ensure social inclusion. What is important for further studies is to focus attention on the institutional capacity of higher education institutions to contribute to the creation of an inclusive environment for all participants and stakeholders.

Key words: *funding of higher education, social inclusion, financial support of students, students' scholarship, grants, higher education institution.*

Постановка проблеми. Соціальна інклюзія набула значної ваги в останні роки, а в Україні є особливо важливою в контексті російської агресії та наслідків війни. Процес соціальної інклюзії є однією з умов розвитку суспільства, яке є відкритим і доступним для кожного, незалежно від його соціального походження, економічного статусу чи будь-якого іншого чинника, який перешкоджає доступу або може призвести до ізоляції.

Соціальна інклюзія є також важливою темою в політиці та академічному дискурсі Європейського простору вищої освіти. «Principles, Guidelines and Indicators of the Social Dimension of Higher Education» [6] доповнює раніше схвалені та ухвалені «Принципи та вказівки щодо посилення соціального виміру вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти (ЄПВО)» (Principles and Guidelines to Strengthen the Social Dimension of Higher Education in the European Higher Education Area (EHEA)), який є Додатком II до Римського комюніке 2020 року [7]. Документ утворює рамку, яка надає державним органам влади та закладам вищої освіти Європейського простору вищої освіти повноваження формулювати загальносистемні та інституційні політики, стратегії та плани дій для посилення соціального виміру.

Зазначений документ визначає: «Соціальний вимір у вищій освіті – це процес, що містить конкретні та наскрізні політики, спрямовані на створення інклюзивного середовища у вищій освіті, у якому склад студентського колективу, який вступає, бере участь у вищій освіті та завершує її на всіх рівнях, відповідає неоднорідному соціальному профілю суспільства в країнах ЄПВО. Це визначення соціального виміру також охоплює бажане інклюзивне середовище у вищій освіті, яке сприяє справедливості, різноманітності та відповідає потребам місцевих громад¹»[6].

В документі висвітлюється рамка соціального виміру вищої освіти, яка є послідовною системою, яка дозволяє органам державної влади в країнах-членах ЄПВО та закладам вищої освіти включати принципи та

¹ "Social dimension in higher education is a process containing specific and transversal policies aimed at creating an inclusive environment in higher education in which the composition of the student body entering, participating in and completing higher education at all levels corresponds to the heterogeneous social profile of society at large in the EHEA countries. This definition of the social dimension encompasses also the desired inclusive environment in higher education that fosters equity, diversity, and is responsive to the needs of local communities."

Principles, Guidelines and Indicators of the Social Dimension of Higher Education. C.15.
https://ehea.info/Immagini/BFUG_Board_BE_VA_87_WG_SD_4_4_1_Principles_Guidelines_Indicators.pdf

рекомендації соціального виміру в політики та стратегії, інституційні місії, культуру ЗВО.

Рамка налічує 10 принципів, серед яких є принцип фінансування як настанова органам державної влади «забезпечити достатнє та стійке фінансування та фінансову автономію закладам вищої освіти, надавши їм можливість розбудовувати належний потенціал, щоб прийняти різноманітність і сприяти рівності та інклюзії у вищій освіті» [6].

Відповідно до принципу фінансування [6] державним органам рекомендується передбачити наступні два аспекти:

1) Системи фінансування вищої освіти мають сприяти досягненню стратегічних цілей, пов'язаних із соціальним виміром вищої освіти. Заклади вищої освіти слід підтримувати та винагороджувати за досягнення узгоджених цілей щодо розширення доступу, розширення участі та завершення навчання у вищій освіті щодо вразливих, знедолених і недостатньо представлених груп. Механізми досягнення цих цілей не повинні мати негативних фінансових наслідків для основного фінансування.

2) Системи фінансової підтримки мають бути універсально застосовними для всіх студентів, однак, коли це неможливо, державні системи фінансової підтримки студентів мають базуватися насамперед на потребах і повинні робити вищу освіту доступною для всіх студентів, сприяти доступу та надавати можливості для успіхів у вищій освіті. Вони повинні в основному покривати як прямі витрати на навчання (оплата та навчальні матеріали), так і непрямі витрати (наприклад, проживання, яке стає все більш проблематичним для студентів у ЄПВО через збільшення витрат на житло, проживання, транспорт тощо).

Отже, фінансове забезпечення розвитку вищої освіти є важливою умовою соціально-економічного розвитку суспільства, а відтак є актуальною темою досліджень в контексті соціального виміру вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі глобального розвитку університети мають унікальну можливість зробити внесок у Порядок денний сталого розвитку до 2030 року, гарантуючи інклюзивну та справедливу освіту. Дослідження «Equity and Social Inclusion in Higher Education: The Funding Dilemma in Public Universities in Kenya» [4] висвітлює суттєве питання щодо дилеми фінансування для університетів у досягненні рівності та цілей соціальної інклюзії, та наводить висновок, що інклюзивна та справедлива вища освіта знаходиться під найбільшим ризиком через зменшення державного фінансування.

Звіт Міжнародної Організації Праці «Механізми фінансування для сприяння соціальному залученню до навичок і навчання впродовж життя: глобальний огляд поточних практик і варіантів політики» [2] є глобальним дослідженням, яке аналізує ефективність існуючих інструментів фінансування, спрямованих на окремих осіб, навчальні заклади і підприємства з метою сприяння процесу соціальної інклюзії. Він також рекомендує, як ці інструменти краще застосовувати, щоб гарантувати, що навчання доступне для тих осіб, які його потребують найбільше.

Соціальна інклюзія є також одним з пріоритетів фінансування програми Еразмус+, що відображено в тому числі через цілі напрямів проєктів розбудови потенціалу у сфері вищої освіти: сприяння інклюзивній освіті, рівності, справедливості та розвитку громадянських компетентностей у вищій освіті у країнах-партнерах Програми [5].

Світовий банк також підтримує проєкти розвитку соціальної інклюзії у вищій освіті, до прикладу, Проєкт «Поліпшення інклюзії в середній та вищій освіті» [9] для Аргентини має на меті: зниження рівня відсіву в базовій та вищій освіті серед найбільш уразливих верств населення; посилення системи оцінювання освіти.

Дослідження фінансової підтримки студентів з інвалідністю розглядаються також в публікації [1], де автори зазначають, що незважаючи

на те, що досить велика кількість ЗВО застосовують політику та фінансову підтримку осіб з інвалідністю, варто відзначити той факт, що такі студенти все ще стикаються з нездоланими бар'єрами та обмеженнями, які пов'язані саме з фінансуванням.

У дослідженні «Social Inclusion Policies in Higher Education: Evidence from the EU» [3], представлений детальний огляд політик, що сприяють соціальній інклюзії у вищій освіті. Одним із висновків авторів є те, що фінансові стимули – це найпоширеніший тип політики, що використовується для розширення участі та соціальної інклюзії у сфері вищої освіти. Фінансові інструменти впливу є дієвими і зазвичай розуміються як «жорсткі» або «сильні» важелі політики.

Зважаючи на важливість та актуальність фінансування соціального виміру, **метою дослідження** є вивчення системи фінансування процесу соціальної інклюзії, що сприяє ширшому доступу і можливостям різних верств населення здобути вищу освіту, а також здійснити порівняльний аналіз видів державної фінансової підтримки та соціального забезпечення студентів та їх сімей в країнах ЄС та Україні.

Методи дослідження. Дослідження поєднує різні підходи, такі як огляд нещодавніх наукових досліджень, вивчення національних політик, та порівняльний аналіз методів фінансової підтримки студентів з метою сприяння процесу соціальної інклюзії у вищій освіті та розширення можливості доступу до вищої освіти малозабезпечених та соціально незахищених верств населення. Огляд літератури включав пошук досліджень різного роду релевантних за актуальністю та термінами. Пошук проводився з використанням різних баз даних і пошукових систем, таких як Google Scholar, Scopus використовувалися для пошуку наукової літератури. Іншу інформацію було знайдено через веб-сайт законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Погоджуючись із підходом досліджень [3], зазначимо що державна фінансова політика спрямована на

дві групи бенефіціарів: студенти та ЗВО. В першому випадку фінансова підтримка націлена на студентів та їх сім'ї. Орієнтуючись безпосередньо на студентів, уряди можуть надавати стипендії та гранти студентам, які мають фінансові потреби. В другому випадку – це фінансові стимули для закладів вищої освіти. Так, наприклад, додаткове фінансування для ЗВО, які здатні залучити студентів із певних вразливих верств населення, додатковий бюджет для впровадження інноваційних навчальних програм або підходів, які стосуються потреб студентів із вразливих груп.

З останніх вітчизняних публікацій, хотіли б відзначити Методичні рекомендації для закладів вищої освіти «Включення в освітній процес осіб з особливими освітніми потребами» [10], які, хоча й не досліджують фінансові аспекти, але містять практичні рекомендації щодо того, як університети можуть створити гнучке, гібридне навчальне середовище, доступне для всіх учасників, особливо тих, хто стикається з фізичними, психологічними чи матеріально-технічними проблемами, в тому числі щодо розподілу ресурсів та фінансування ініціатив з інклюзивності. Дослідження також наголошує на важливості та посиленні інституційної спроможності ЗВО відігравати вирішальну роль у пом'якшенні освітньої нерівності, що загострилася під час війни в Україні, забезпечивши всім учасникам освітнього процесу, незалежно від їхніх обставин, доступ до якісної освіти та можливості для досягнення успіху.

Проаналізуємо наступні види фінансової підтримки студентів [3]:

- 1) Гранти на основі досягнень (Merit-based Grants);
- 2) Гранти на основі потреб (Need-based Grants);
- 3) Сімейні виплати (Family Allowances);
- 4) Податкові пільги (Tax Benefits);
- 5) Пільги та підтримка добробуту студентів (Student Welfare Benefits/Support);

6) Фінансові стимули для закладів вищої освіти (Incentives to higher education institutions).

В таблицях 1-6 наведений порівняльний аналіз фінансової підтримки студентів за вищезазначеними видами в країнах ЄС та в Україні.

Таблиця 1

**Порівняльний аналіз використання підтримки студентів за видом
Гранти на основі досягнень (Merit-based grants)**

Критерії	Досвід ЄС	Застосування в Україні
Поширеність політики в країнах ЄС / Країни, в яких застосовуються / Нормативно-правові документи України	Політика, що часто використовується в країнах ЄС (серед країн EU28 принаймні 19 країн (67%) застосовують гранти студентам на основі досягнень). Австрія, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Естонія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія.	Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII [11]; Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2024 р. № 822 «Про реалізацію експериментального проекту щодо надання державних грантів на здобуття вищої освіти» [20]; Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 р. № 882 «Питання стипендіального забезпечення» [19]; Постанова КМУ від 28 грудня 2016 р. № 1047 «Про розміри стипендій у державних та комунальних закладах освіти, наукових установах» [23]; «Положення про порядок призначення стипендій Президента України учасникам і призерам міжнародних учнівських олімпіад з базових навчальних предметів», затверджене Указом Президента України від 30 грудня 1998 року N 1419/98 [18]; Постанова КМУ від 3 грудня 2009 р. № 1312 «Про заснування академічної стипендії Кабінету Міністрів України обдарованим студентам з числа інвалідів» [24].
Ціль політики	Забезпечення талановитих студентів. Фінансова підтримка може бути надана для покриття плати за навчання та/або витрат на проживання. Підтримка може	Забезпечення рівних умов доступу до освіти на основі успішності, студентам, які досягли особливих успіхів у навчанні, мотивація на основі

	бути надана на річній або щомісячній основі. Основне припущення полягає в тому, що таке політика заохочуватиме талановитих студентів, у тому числі з низьким соціально-економічним станом, для отримання вищої освіти. Часто гранти на основі заслуг поєднуються з грантами на основі потреб.	поєднання соціального статусу та успішності. Надається у вигляді грантів на навчання, академічних стипендій, іменних стипендій за досягнення.
Цільова група (отримувачі)	Підтримка для студентів з відмінною успішністю	Студенти, які досягли особливих успіхів у навчанні; студенти, які навчаються за спеціальностями (спеціалізаціями), згідно з переліком, для яких встановлюються академічні стипендії у підвищеному розмірі; категорії вразливих груп студентів з урахуванням їх досягнень.
Короткий опис	Гранти на основі заслуг в основному присуджуються на основі результатів успішності або під час навчання у ЗВО, на основі результатів в середній школі або успішності під час вступних іспитів. Порядок надання грантів на основі досягнень відрізняються в різних країнах. Країни також використовують гранти на основі заслуг щоб стимулювати участь у конкретних дисциплінах і програмах, наприклад, Латвія використовує гранти на основі досягнень, щоб збільшити інтерес та відсоток зарахування на наукові або інженерні програми. В Естонії студенти зараховані на ІКТ програми можуть претендувати на вищі стипендії на основі заслуг (порівняно з іншими галузями навчання).	Державні гранти на здобуття вищої освіти – цільова безповоротна фінансова допомога за рахунок коштів державного бюджету, що забезпечує повну або часткову оплату вартості навчання в закладах фахової передвищої або вищої освіти здобувачів вищої освіти-громадян України, які зараховані на місця, що фінансуються за кошти фізичних та/або юридичних осіб. Академічні стипендії для успішних студентів, стипендії для студентів, що навчаються за пріоритетними спеціальностями (спеціалізаціями).

Джерело: складено автором на основі [3] та законодавства України

До фінансової підтримки студентів за видом Гранти на основі досягнень в Україні можна віднести академічні стипендії як загальноприйнятий інструмент для забезпечення мінімального рівня проживання для студентів, аспірантів і докторантів невійськових ЗВО, які навчаються за державним замовленням денної форми навчання. Академічна стипендія призначається за умов досягнення певного рівня успішності під час навчання. Також можуть призначатись іменні стипендії за індивідуальні досягнення в окремих галузях чи науках.

Також у 2024 році в Україні було запроваджено експериментальний проєкт з надання державних грантів на навчання для здобуття вищої освіти. Державний грант — це можливість для вступників, які здобуватимуть першу вищу освіту за контрактом, отримати компенсацію для покриття частини навчання на будь-якій бакалаврській програмі (або на програмі підготовки медика) відповідно до результатів НМТ та з урахуванням коефіцієнту обраної спеціальності.

Таблиця 2

**Порівняльний аналіз використання підтримки студентів за видом
Гранти на основі потреб (Need-based grants)**

Критерії	Досвід ЄС	Застосування в Україні
Поширеність політики в країнах ЄС / Країни, в яких застосовуються / Нормативно-правові документи України	Дуже часто використовується політика в рамках ЄС. Серед 28 країн ЄС усі 28 країн (100%) пропонували гранти на основі потреб. Австрія, Бельгія, Болгарія, Хорватія, Чехія, Кіпр, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Португалія, Нідерланди, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Великобританія	Закон України від 13 січня 2005 року №2342-IV «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [13]; Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 1994 р. N 226 «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» [22]; Наказ Міністерства освіти і науки від 17 листопада 2003 року № 763 «Про затвердження норм матеріального та нормативів

		фінансового забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також вихованців шкіл-інтернатів» [15].
Ціль політики	Ця політика спрямована на забезпечення студентів з сімей низького соціально-економічного рівня для заохочення до здобуття вищої освіти. Фінансова підтримка може бути надана для покриття плати за навчання та/або витрати на проживання. Підтримка може надаватися як щорічно, так і щомісяця.	Політика соціального забезпечення спрямована на підтримку малозабезпечених та позбавлених батьківського піклування студентів. Основна ціль – заохочення вразливих груп студентів для здобуття вищої освіти.
Цільова група (отримувачі)	Підтримка соціально-економічно незахищених та вразливих груп студентів	Цільові категорії: - діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, особи з їх числа у разі продовження навчання до 23 років або до закінчення ЗВО; - студенти ЗВО, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків; - Особи, які мають право на отримання соціальної стипендії як постраждалі внаслідок Чорнобильської катастрофи; - Шахтарі, які мають стаж підземної роботи не менше як три роки; - Особи, які стали студентами протягом трьох років після здобуття базової та/або повної загальної середньої освіти, батьки яких є шахтарями, що мають не менш як 15 років стажу підземної роботи або загинули внаслідок нещасного випадку на виробництві чи яким встановлено інвалідність I або II групи; - Особи, визнані постраждалими учасниками Революції Гідності та учасниками бойових дій; - Діти осіб, визнаних постраждалими учасниками

		Революції Гідності та учасниками бойових дій; - Особи, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення; - Діти осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, а також дітей осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, які загинули/померли; - Діти, один з батьків яких загинув під час масових акцій громадянського протесту або помер внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних під час масових акцій громадянського протесту; - Діти, зареєстровані як внутрішньо переміщені особи; - Особи, яким призначені соціальні стипендії Верховної Ради України для студентів ЗВО з числа дітей-сиріт та дітей з малозабезпечених сімей; - Діти-інваліди та особи з інвалідністю I – III групи; - Студенти із малозабезпечених сімей; - Особи з інвалідністю внаслідок війни; - Діти осіб з інвалідністю внаслідок війни; - Діти загиблих, померлих (тих, хто пропав безвісти) учасників Революції Гідності, учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни або Захисників і Захисниць України; - Діти, які проживають у населених пунктах на лінії зіткнення.
Короткий опис	Більшість систем пропонують гранти на основі потреб для підтримки участі	Студентам цільових груп гарантовано з державного бюджету:

	вразливих груп студентів. Призначається на основі певних соціально-економічних критеріїв. Найбільш поширеними критеріями є сімейний дохід. Серед інших критеріїв – чи живуть студенти зі своїми сім'ї, статус зайнятості та/або освіта батьків, спеціальні освітні потреби чи статус сироти або чи є у студентів діти на утриманні. Гранти на основі потреб відрізняються в різних країнах і часто застосовуються у поєднанні з грантами на основі заслуг. Деякі країни ЄС надають гранти на основі різних критеріїв, що ґрунтуються на потребах і досягненнях (фінансовий стан, соціально-економічні умови, успішність; а також різна вага критеріїв).	- соціальна стипендія студентам пільгових категорій денної форми навчання за державним замовленням; - зарахування на повне державне утримання; - безкоштовне проживання у гуртожитку; - допомога на харчування; - допомога на придбання навчальної літератури; - щорічна матеріальна допомога; - допомога на придбання одягу, взуття і м'якого інвентарю; - допомога випускникам при працевлаштуванні; - інша допомога відповідно до законодавства.
--	--	---

Джерело: складено автором на основі [3] та законодавства України

Відповідно до законодавства також передбачені соціальні гарантії для студентів, які мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, такі як соціальна стипендія та пільги щодо проживання, харчування та матеріального забезпечення. Перелічені види соціального забезпечення для зазначених категорій студентів сприяють розширенню доступу до вищої освіти та підтримки під час навчання.

Ми відносимо соціальні стипендії та соціальне забезпечення студентів як гранти, засновані на потребах, оскільки в Україні не запроваджено іншої підтримки на кшталт грантів, що компенсують витрати на навчання. До цієї ж групи грантів на основі потреб, можна також віднести безоплатне проживання, пільги з оплати проживання та право першочергового поселення для вразливих груп студентів, хоча ми відносимо їх за характером пільг до наступної – підтримка сімей (табл.3).

Таблиця 3

**Порівняльний аналіз використання підтримки студентів за видом
Підтримка сімей (Family Allowances)**

Критерії	Досвід ЄС	Застосування в Україні
Поширеність політики в країнах ЄС / Країни, в яких застосовуються / Нормативно-правові документи України	Середній рівень поширення політики в межах ЄС. Серед країн EU28 пропонували принаймні десять країн (36%) сімейну допомогу. Австрія, Бельгія, Чехія, Франція, Німеччина, Литва, Люксембург, Польща, Португалія та Словаччина	Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (п.22 ч.1 ст.12; п.28 ч.1 ст.13, п.22 ч.1 ст.12; ч.3 ст. 16-1) [12]; Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2016 р. № 975 «Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти» [21]
Ціль політики	Політика спрямована на забезпечення сімей додатковим доходом підтримувати дітей, які навчаються для мотивації здобуття вищої освіти. Підтримка часто надається на щомісяця.	Безоплатне проживання, пільги з оплати проживання та право першочергового поселення для підтримки вразливих груп студентів
Цільова група (отримувачі)	Батьки (сім'ї) студентів	Студенти (сім'ї студентів)
Короткий опис	Сімейні виплати зазвичай пов'язані з громадянство/місце проживання, вік та фінансовий стан. Щоб отримати право на це студенти повинні відповідати декільком вимогам. Серед іншого, вони повинні бути зараховані на програми денної форми навчання та бути громадянами (жителями) країни/регіону. Також серед умов вік студентів (зазвичай 23-26 років), відсутність особистих доходів і спільне проживання із сім'єю. Деякі вимоги відрізняються в різних країнах. Наприклад, у Франції та Люксембурзі сімейна допомога надається за умови наявності не менше двох	1) Безоплатне проживання в гуртожитку на весь період навчання для наступних категорій студентів денної форми навчання: - особи, визнані учасниками бойових дій; - особи з інвалідністю внаслідок війни; - особи, визнані постраждалими учасниками Революції Гідності; - особи, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення. 2) Безоплатне проживання в гуртожитку до досягнення ними 23-річного віку для наступних категорій студентів денної форми навчання:

	дітей на утриманні; у Литві потребують відповідні сім'ї мати трьох дітей. У Бельгії та Німеччині сімейна допомога є нараховується за кожну дитину, яка навчається, і збільшується на кількість дітей. У Чехії, Польщі та Португалії родинна допомога може бути отримана тільки в тому випадку, якщо дохід сім'ї нижче мінімального порогу.	- діти осіб, визнаних учасниками бойових дій; - діти осіб з інвалідністю внаслідок війни; - діти осіб, визнаних постраждалими учасниками Революції Гідності; - діти загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України; - діти осіб, які загинули або померли внаслідок поранень, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі в Революції Гідності, а також діти осіб, яким посмертно присвоєно звання Герой України за громадянську мужність, патріотизм, героїчне відстоювання конституційних засад демократії, прав і свобод людини, самовіддане служіння Українському народові, виявлені під час Революції Гідності; - діти осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України; - діти осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, які загинули (померли). 3) Пільгова оплата у розмірі 50% плати за проживання в гуртожитку до досягнення ними 23-річного віку для наступних категорій студентів денної форми навчання: - діти, зареєстровані як внутрішньо переміщені особи (за умови, що вони не отримують допомогу відповідно до постанови КМУ від 20 березня 2022 р. №332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»); - діти, які проживають у населених пунктах на лінії зіткнення.
--	---	---

Джерело: складено автором на основі [3] та законодавства України

Пільги з оплати проживання в гуртожитку під час навчання студентів становлять значну частину бюджету сімей вразливих категорій. Тому зазначений вид підтримки є також важливим та сприяє економії коштів та розширенню доступу до вищої освіти.

Податкові пільги є також важливим елементом підтримки для сімей студентів контрактників. Зокрема офіційно працевлаштовані батьки можуть повернути 18% вартості навчання, сплаченої за рік (табл. 4).

Таблиця 4

Порівняльний аналіз використання підтримки студентів за видом
Податкові пільги (Tax Benefits)

Критерії	Досвід ЄС	Застосування в Україні
Поширеність політики в країнах ЄС / Країни, в яких застосовуються / Нормативно-правові документи України	Політика, що часто використовується в країнах ЄС. Серед країн ЄС-28 принаймні 16 країн (57%) пропонують податкові пільги батькам студентів. Естонія, Ірландія, Греція, Італія, Латвія, Мальта, Словенія, Бельгія, Чехія, Німеччина, Франція, Литва, Австрія, Польща, Португалія, Словаччина, Швейцарія та Ліхтенштейн	Податковий Кодекс України (ст. 166, 179) [17]; Наказ Міністерства фінансів України від 02.10.2015 №859 "Про затвердження форми податкової декларації про майновий стан і доходи та Інструкції щодо заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи" ²
Ціль політики	Ця політика спрямована на надання сім'ям податкових відрахувань або податків з кредитів на дітей на утриманні, в тому числі тих, які навчаються у ЗВО. Підтримка зазвичай надається на щорічній основі. Основне мета – заохочення дітей з сімей з низьким соціально-економічним становищем здобути вищу освіту.	Підтримка сімей з низьким рівнем доходу та стимулювання доступу до вищої освіти
Цільова група (отримувачі)	Батьки (сім'ї) студентів	Сам студент, якщо він є платником навчання, відповідно має офіційний заробіток з якого сплачує податки, або член його

² Наказ Міністерства фінансів України від 02.10.2015 №859 "Про затвердження форми податкової декларації про майновий стан і доходи та Інструкції щодо заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1298-15#Text>

		сім'ї першого ступеня спорідненості, хто оплачує навчання (мати, батько, дружина/чоловік).
Короткий опис	Податкові пільги для батьків часто пов'язані з доходом батьків і кількістю дітей. Крім того, це залежить від громадянство/місця проживання студентів, віку та фінансового стану. У багатьох країнах частіше податкові пільги отримують ті, хто має середній або високий дохід. Тільки Польща і Португалія мають податкові пільги для малозабезпечених сімей. Польща, наприклад, встановлює верхню межу сімейного доходу і лише сім'ї, які мають доходи нижче цієї межі, можуть отримувати допомогу. В Португалії, податкова пільга залежить від доходу сім'ї посилення підтримки малозабезпечених сімей. Податкові пільги можуть мати різні форми – одноразові щорічні виплати на дитину, яка навчається (Чехія, Німеччина, Латвія, Мальта, Австрія, Польща, Словаччина та Ліхтенштейн), податкова пільга як дохід до певної суми (Бельгія), або відсоток від плати за навчання може бути вирахована з податку на доходи фізичних осіб батьків (Італія – 19%, Литва – 15%, Португалія – 30%). В Греції батьки студентів мають нижчу ставку податку.	Податкова знижка на навчання здійснюється як компенсація частини витрат на оплату навчання у дошкільних, позашкільних закладах, закладах загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти. Розмір податкової знижки – 18 % від вартості навчання. Враховуються фактичні витрати на навчання понесені у минулому році (ст. 166 Податкового кодексу України).

Джерело: складено автором на основі [3] та законодавства України

До підтримки добробуту студентів належить пільговий проїзд у громадському транспорті (табл. 5). Інших видів підтримки від держави поки що немає. Приємним бонусом для студентів може бути політика

підприємств у сфері розваг, наприклад, знижки в кінотеатрах, музеях, театрі, ковзанці, аквапарку, і навіть іноді в магазинах.

Таблиця 5

**Порівняльний аналіз використання підтримки студентів за видом
Підтримка добробуту студентів (Student Welfare Benefits/Support)**

Критерії	Досвід ЄС	Застосування в Україні
Поширеність політики в країнах ЄС / Країни, в яких застосовуються / Нормативно-правові документи України	Політика, що часто використовується в країнах ЄС. Серед країн EU28 пропонували щонайменше 13 країн (46%) соціальну допомогу студентам. Бельгія, Болгарія, Хорватія, Чехія, Данія, Фінляндія, Франція, Греція, Угорщина, Італія, Люксембург, Румунія, Словаччина	Постанова КМУ від 5 квітня 1999 р. N 541 «Про затвердження Порядку надання пільгового проїзду учням закладів професійної (професійно-технічної) освіти, студентам (курсантам невійськових) закладів фахової передвищої та вищої освіти у міському і приміському пасажирському транспорті, міжміському автомобільному пасажирському та залізничному транспорті території України» ³
Ціль політики	Ця політика спрямована на надання студентам субсидованих соціальних послуг та послуги. Серед таких є – серед інші речі – субсидований транспорт, харчування, медичні витрати, житло тощо. В основі цієї політики лежить припущення, що підтримка дозволяє студентам економити кошти на проживання, зробити навчання більш доступним і може зменшити потребу працювати під час їх період навчання.	Пільговий проїзд у громадському транспорті має на меті підтримати студентів під час навчання, за рахунок економії коштів
Цільова група (отримувачі)	Студенти	Студенти денної форми навчання
Короткий опис	Студентські пільги/послуги пов'язані із статусом студента, тому підтримку отримують переважно студенти денної форми навчання. Такі пільги	Вартість пільгового проїзду територією України у міському і приміському пасажирському транспорті, міжміському автомобільному пасажирському

³ Постанова КМУ від 5 квітня 1999 р. N 541 «Про затвердження Порядку надання пільгового проїзду учням закладів професійної (професійно-технічної) освіти, студентам (курсантам невійськових) закладів фахової передвищої та вищої освіти у міському і приміському пасажирському транспорті, міжміському автомобільному пасажирському та залізничному транспорті території України
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-99-%D0%BF#Text>

	можуть включати житло, харчування, соціальні, психологічні послуги, медичне забезпечення та догляд за дітьми. Різні послуги соціального забезпечення пропонуються в Бельгії, Болгарії, Хорватії, Франції та Італії. Кілька європейських країн надають субсидії на проживання (іноді навіть безкоштовне) (наприклад, Хорватія, Данія, Фінляндія, Греція, Люксембург, Словаччина) або харчування (наприклад, Хорватія, Греція, Словаччина), а також підтримка подорожей (наприклад, Хорватія, Чехія, Нідерланди, Румунія. У деяких випадках усі студенти мають право на таку підтримку; в інших – лише студенти з вразливих груп (наприклад, студенти з низьким соціально-економічним становищем, студенти з обмеженими можливостями або біженці). Крім того, Угорщина і Чеська Республіка надають медичне страхування студентам віком до 26 років. В деяких випадках студенти повинні досягти певних академічних результатів, щоб претендувати на таку підтримку (наприклад, в Хорватії студенти зобов'язані отримати певну кількість ECTS).	транспорті (крім таксі), а також у залізничному транспорті для учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, студентів (курсантів невійськових) закладів фахової передвищої та вищої освіти, які навчаються у таких закладах освіти незалежно від форми власності за денною формою здобуття освіти, встановлюється в розмірі половини вартості відповідного квитка. Відповідні кошти передбачаються у відповідних місцевих бюджетах, у кошторисах відповідних закладів освіти та централізовано у державному бюджеті.
--	--	--

Джерело: складено автором на основі [3] та законодавства України

Деякі країни ЄС надають державну підтримку закладам вищої освіти з урахуванням їх політики щодо сприяння соціальній інклюзії. Зокрема, критерії інклюзивності можуть бути частиною формули державного фінансування ЗВО, або вони також можуть бути надані для ЗВО як додаткове фінансування. У деяких країнах також є ініціативи стейкхолдерів ЗВО, які забезпечують фінансування та/або премії ЗВО, які впровадили такі практики (табл.6).

Таблиця 6

**Політики національного рівня країн ЄС для підтримки ЗВО за видом
Додаткове фінансування для ЗВО (Incentives to higher education
institutions)**

Опис / Вид підтримки	Досвід ЄС
Поширеність політики в країнах ЄС / Країни, в яких застосовуються	Критерії інклюзії соціально незахищених студентів та їх успішність у формулах фінансування середньо поширені у країнах ЄС. Кілька країн використовують додаткове фінансування. Бельгія, Данія, Великобританія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Ірландія, Італія, Литва, Нідерланди, Словаччина, Словенія, Швеція та Шотландія
Ціль політики	Ця політика спрямована на стимулювання ЗВО до розвитку заходів для розширення доступу, а також збереження та завершення для вразливих груп студентів
Цільова група (отримувачі)	Фінансування закладів вищої освіти для підтримки вразливих груп студентів, інституційний рівень
Короткий опис	Критерії інклюзивності можуть бути частиною формули фінансування ЗВО, або вони також можуть бути надані для ЗВО як додаткове фінансування. У деяких країнах також є ініціативи стейкхолдерів ЗВО, які забезпечують фінансування та/або премії ЗВО, які впровадили такі практики. При включенні до формули фінансування за результатами ЗВО винагороджуються згідно з кількістю/часткою зарахованих студентів вразливих груп (та/або таких, що продовжують навчання та завершили). Це застосовує Бельгія, Данія, Естонія, Фінляндія, Німеччина, Ірландія, Італія, Литва, Нідерланди, Словаччина, Словенія, Швеція та Шотландія. З 2018 року ЗВО Великобританії також запровадили нові органи управління (Офіс для студентів), відповідальні за забезпечення рівного доступу до вищої освіти, та вони розробили плани доступу та участі.

Джерело: складено автором на основі [3]

В Україні наразі не надається додаткового фінансування від держави для розвитку соціальної інклюзії у закладах вищої освіти. Але деякі ЗВО самостійно впроваджують політику інклюзивності та здійснюють підтримку студентів вразливих груп за рахунок інших джерел. Так, наприклад, Український католицький університет в своїй структурі має Офіс у справах ветеранів та їхніх родин, який здійснює безкоштовні консультації, надає правову, психологічну допомогу, супроводжує роботу з ветеранами, військовослужбовцями та їхніми родинами у спільноті

університету [26]. Маріупольський державний університет – громадський центр, гуманітарний штаб, фінансує волонтерські проекти [14]. Також, багато інших вітчизняних університетів впроваджують інституційні політики та здійснюють заходи щодо сприяння соціальній інклюзії в університетській спільноті та поза її межами без додаткового державного фінансування. Так, проєкт Еразмус+ проєкт КА2 Розбудова потенціалу у сфері вищої освіти «Університет– Громади: посилення співпраці» [8] націлений на підвищення соціальної ролі університетів шляхом посилення взаємодії між університетами та громадами, що призведе до розробки національної політики з підтримки третьої місії університетів, що в тому числі включає фінансові інструменти та стимули для закладів вищої освіти, що здійснюють заходи з забезпечення соціальної інклюзії, згуртованості, адаптивності, стійкості та процвітання в Україні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Порівняльний аналіз використання фінансової підтримки в країнах ЄС та Україні, показує, що в Україні існує певна державна політика щодо фінансової підтримки та соціального забезпечення студентів вразливих груп, яка передбачає гранти на основі досягнень (гранти на відшкодування частини плати з навчання та академічні стипендії), гранти на основі потреб (соціальні стипендії), сімейну підтримку (пільги щодо оплати проживання), податкові пільги (податкові знижки вартості навчання), підтримка добробуту студентів (пільги щодо транспортних витрат). Додаткового державного фінансування для закладів вищої освіти для заходів сприяння соціальній інклюзії наразі немає, але заклади вищої освіти досить широко впроваджують інституційні політики та заходи щодо соціальної підтримки студентів за рахунок інституційної спроможності, бізнес-партнерства та коштів міжнародних проєктів.

Зважаючи на скорочення фінансування вищої освіти в умовах війни та як наслідок значне підвищення вартості життя створює нові виклики щодо фінансової підтримки студентів вразливих груп. Заклади вищої освіти

повинні постійно підтримувати фінансову стійкість та витривалість в умовах невизначеності та фінансових криз, впроваджувати нові фінансові моделі та партнерства для забезпечення та розвитку соціальної інклюзії. Також важливою є інформаційна, психологічна та інша підтримка студентської спільноти, згуртованість колективу та підтримка персоналу, створення сприятливого інклюзивного середовища для усіх учасників.

Література

1. Chiwandire D., Vincent L. Funding and inclusion in higher education institutions for students with disabilities. *African Journal of Disability*. 2019. 8(0). a336. doi: <https://doi.org/10.4102/ajod.v8i0.336>.
2. Financing mechanisms for promoting social inclusion in skills and lifelong learning systems: Global overview of current practices and policy options. *International Labour Organization*. 2023. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40asia/%40ro-bangkok/documents/publication/wcms_890275.pdf (дата звернення: 22.10.2024).
3. Kottmann A., Vossensteyn J.J., Kolster R., Veidemane A., Blasko Zs., Biagi F., Sánchez-Barrioluengo M. Social Inclusion Policies in Higher Education: Evidence from the EU. Overview of major widening participation policies applied in the EU 28, EUR 29801 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg. 2019. doi: 10.2760/944713; URL: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC117257/jrc_117257_social_inclusion_policies_in_higher_education_evidence_from_the_eu.pdf (дата звернення: 22.10.2024).
4. Bello M., Chumba S. K. Equity and Social Inclusion in Higher Education: The Funding Dilemma in Public Universities in Kenya. *Afritvet Journal for Technical and Vocational College and Training*. 2024. 9 (1). doi: 10.69641/afritvet.2024.91189.

5. Розбудова потенціалу у сфері вищої освіти. *National Erasmus+ Office in Ukraine*. 2024. URL: <https://erasmusplus.org.ua/opportunities/mozhlyvosti-dlya-organizacij/rozbudova-potenczialu-u-sferi-vyshhoyi-osvity/> (дата звернення: 25.10.2024).

6. Principles, Guidelines and Indicators of the Social Dimension of Higher Education. URL: https://ehea.info/Immagini/BFUG_Board_BE_VA_87_WG_SD_4_4_1_Principles,_Guidelines,_Indicators.pdf (дата звернення: 22.10.2024).

7. Rome Ministerial Communiqué, November 19, 2020. URL: <https://erasmusplus.org.ua/news/pereklad-materialiv-ministerskoyi-konferencziyi-z-pytan-rozvytku-bolonskogo-proczesu-19-11-2020-m-rym-online/> (дата звернення: 22.10.2024).

8. Project EU Erasmus+. *Universities – Communities: strengthening cooperation (UNICOM)*. 2023. URL: <https://unicom.community/> (дата звернення: 25.10.2024).

9. Improving Inclusion in Secondary and Higher Education. *World Bank Group*. URL: <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P168911> (дата звернення: 25.10.2024).

10. Включення в освітній процес осіб з особливими освітніми потребами. (2024). Методичні рекомендації для закладів вищої освіти в рамках проекту ERASMUS 101082928- Students' Personalised Learning Model, Based on the Virtual Learning Environment of Intellectual Tutoring "Learning with No Limits" – SMART-PL. https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/01_UA_Metod_D_4_2.pdf (дата звернення: 26.10.2024).

11. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 08.11.2024).

12. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 08.11.2024).

13. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 року №2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#n300> (дата звернення: 08.11.2024).

14. *Маріупольський державний університет: вебсайт.* https://mu.edu.ua/civic_center (дата звернення: 08.11.2024).

15. Про затвердження норм матеріального та нормативів фінансового забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також вихованців шкіл-інтернатів: Наказ Міністерства освіти і науки від 17 листопада 2003 року № 763. URL: [«https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-04#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-04#Text) (дата звернення: 08.11.2024).

16. Про затвердження форми податкової декларації про майновий стан і доходи та Інструкції щодо заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи: Наказ Міністерства фінансів України від 02.10.2015 №859. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1298-15#Text> (дата звернення: 08.11.2024).

17. Податковий Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 08.11.2024).

18. Положення про порядок призначення стипендій Президента України учасникам і призерам міжнародних учнівських олімпіад з базових навчальних предметів: Указ Президента України від 30 грудня 1998 року N 1419/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1419/98#Text> (дата звернення: 08.11.2024).

19. Питання стипендіального забезпечення: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 р. № 882. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/882-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.11.2024).

20. Про реалізацію експериментального проекту щодо надання державних грантів на здобуття вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2024 р. № 822. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/822-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.11.2024).

21. Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2016 р. № 975. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.11.2024).

22. Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 1994 р. N 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/226-94-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.11.2024).

23. Про розміри стипендій у державних та комунальних закладах освіти, наукових установах: Постанова КМУ від 28 грудня 2016 р. № 1047. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1047-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.11.2024).

24. Про заснування академічної стипендії Кабінету Міністрів України обдарованим студентам з числа інвалідів: Постанова КМУ від 3 грудня 2009 р. № 1312. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0434736-13#Text> (дата звернення: 08.11.2024).

25. Про затвердження Порядку надання пільгового проїзду учням закладів професійної (професійно-технічної) освіти, студентам (курсантам

невійськових) закладів фахової передвищої та вищої освіти у міському і приміському пасажирському транспорті, міжміському автомобільному пасажирському та залізничному транспорті територією України: Постанова КМУ від 5 квітня 1999 р. N 541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-99-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.11.2024).

26. Український католицький університет: вебсайт. URL: <https://ucu.edu.ua/veterans/> (дата звернення: 08.11.2024).

References

1. Chiwandire, D., & Vincent, L. (2019). Funding and inclusion in higher education institutions for students with disabilities. *African Journal of Disability* 8(0), a336. doi: <https://doi.org/10.4102/ajod.v8i0.336>.

2. International Labour Organization. (2023). Financing mechanisms for promoting social inclusion in skills and lifelong learning systems: Global overview of current practices and policy options. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40asia/%40ro-bangkok/documents/publication/wcms_890275.pdf.

3. Kottmann, A., Vossensteyn, J.J., Kolster, R., Veidemane, A., Blasko, Zs., Biagi, F., Sánchez-Barrioluengo, M. (2019). Social Inclusion Policies in Higher Education: Evidence from the EU. Overview of major widening participation policies applied in the EU 28, EUR 29801 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg. doi: 10.2760/944713. IRL: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC117257/jrc_117257_social_inclusion_policies_in_higher_education_evidence_from_the_eu.pdf.

4. Mohammed, Bello & Sammy, K. Chumba. (2024). Equity and Social Inclusion in Higher Education: The Funding Dilemma in Public Universities in Kenya. *Afritvet Journal for Technical and Vocational College and Training* 9 (1). doi: 10.69641/afritvet.2024.91189.

5. National Erasmus+ Office in Ukraine. (2024). Capacity Building in Higher Education. URL: <https://erasmusplus.org.ua/opportunities/mozhlyvosti-dlya-organizacij/rozbudova-potenczialu-u-sferi-vyshhoyi-osvity/>.
6. Principles, Guidelines and Indicators of the Social Dimension of Higher Education. URL: https://ehea.info/Immagini/BFUG_Board_BE_VA_87_WG_SD_4_4_1_Principles,_Guidelines,_Indicators.pdf.
7. Rome Ministerial Communiqué, November 19, 2020. URL: <https://erasmusplus.org.ua/news/pereklad-materialiv-ministerskoyi-konferencziyi-z-pytan-rozvytku-bolonskogo-proczesu-19-11-2020-m-rym-online/>.
8. Universities – Communities: strengthening cooperation (UNICOM). (2023). Project EU Erasmus+. URL: <https://unicom.community/>.
9. World Bank Group. Improving Inclusion in Secondary and Higher Education. <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P168911>.
10. Vkluchennya v osvitniy protses osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy. (2024). Metodychni rekomendatsiyi dlya zakladiv vyshchoyi osvity v ramkakh proektu ERASMUS 101082928- Students' Personalised Learning Model, Based on the Virtual Learning Environment of Intellectual Tutoring "Learning with No Limits" – SMART-PL. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/01_UA_Metod_D_4_2.pdf [in Ukrainian].
11. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrayiny vid 1 lypnya 2014 roku № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
12. Pro status veteraniv viyny, harantiyi yikh sotsialnoho zakhystu: Zakon Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> [in Ukrainian].
13. Pro zabezpechennya orhanizatsiyno-pravovykh umov sotsial'noho zakhystu ditey-syrit ta ditey, pozbavlenykh bat'kivs'koho pikluvannya: Zakon

Ukrayiny vid 13 sichnya 2005 roku №2342-IV. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#n300> [in Ukrainian].

14. Mariupol State University. (2024). URL:
https://mu.edu.ua/civic_center [in Ukrainian].

15. Pro zatverdzhennya norm material'noho ta normatyviv finansovoho zabezpechennya ditey-syrit ta ditey, pozbavlenykh bat'kivs'koho pikluvannya, a takozh vykhovantsiv shkil-internativ: Nakaz Ministerstva osvity i nauky vid 17 lystopada 2003 roku № 763. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-04#Text> [in Ukrainian].

16. Pro zatverdzhennya formy podatkovoyi deklaratsiyi pro maynovyy stan i dokhody ta Instruktsiyi shchodo zapovnennya podatkovoyi deklaratsiyi pro maynovyy stan i dokhody: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrayiny vid 02.10.2015 №859. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1298-15#Text> [in Ukrainian].

17. Podatkovyy Kodeks Ukrayiny. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].

18. Polozhennya pro poryadok pryznachennya stypendiy Prezydenta Ukrayiny uchasnykam i pryzeram mizhnarodnykh uchnivs'kykh olimpiad z bazovykh navchal'nykh predmetiv: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 30 hrudnya 1998 roku N 1419/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1419/98#Text> [in Ukrainian].

19. Pytannya stypendial'noho zabezpechennya: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 12 lypnya 2004 r. № 882. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/882-2004-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

20. Pro realizatsiyu eksperymental'noho proektu shchodo nadannya derzhavnykh hrantiv na zdobuttya vyshchoyi osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 18 lypnya 2024 r. № 822. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/822-2024-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

21. Pro nadannya derzhavnoyi tsil'ovoyi pidtrymky deyakym katehoriyam hromadyan dlya zdobuttya profesiynoyi (profesiyno-tekhnichnoyi), fakhovoyi

peredvyshchoyi ta vyshchoyi osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 23 lystopada 2016 r. № 975 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2016-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

22. Pro polipshennya vykhovannya, navchannya, sotsial'noho zakhystu ta material'noho zabezpechennya ditey-syrit i ditey, pozbavlenykh bat'kivs'koho pikluvannya: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 5 kvitnya 1994 r. N 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/226-94-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

23. Pro rozmiry stypendiy u derzhavnykh ta komunal'nykh zakladakh osvity, naukovykh ustanovakh: Postanova KMU vid 28 hrudnya 2016 r. № 1047. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1047-2016-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

24. Pro zasnuvannya akademichnoyi stypendiyi Kabinetu Ministriv Ukrayiny obdarovanyh studentam z chysla invalidiv: Postanova KMU vid 3 hrudnya 2009 r. № 1312. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0434736-13#Text> [in Ukrainian].

25. Pro zatverdzhennya Poryadku nadannya pil'hovoho proyizdu uchnyam zakladiv profesiynoyi (profesiyno-tekhnichnoyi) osvity, studentam (kursantam neviys'kovykh) zakladiv fakhovoyi peredvyshchoyi ta vyshchoyi osvity u mis'komu i prymis'komu pasazhyrs'komu transporti, mizhmis'komu avtomobil'nomu pasazhyrs'komu ta zaliznychnomu transporti terytoriyeyu Ukrayiny: Postanova KMU vid 5 kvitnya 1999 r. N 541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-99-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

26. Ukrainian Catholic University. (2024). <https://ucu.edu.ua/veterans/> [in Ukrainian].